

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΔΑΝΙΗΛ ΤΟΥ ΘΑΣΙΟΥ*

Κωνσταντίνος Τσουρής

I

Ο Κωνσταντίνος Δουκάκης περιλαμβάνει στο Συναξαριστή του, «εις την 12ην Σεπτεμβρίου», το βίο του οσίου Δανιήλ του Θασίου¹. Σύμφωνα με την αφήγηση του βίου, ο όσιος γεννήθηκε στη Θάσο, όταν στο Βυζάντιο βασίλευε ο Λέων ο Αρμένιος (813-820). Νέος, καθώς φαίνεται, εγκατέλειψε τον κόσμο και ασκήτευσε σε σπήλαιο, μέχρις ότου συγκεντρώθηκε γύρω του μια ομάδα ασκητών. Τότε έκτισε ένα μοναστήρι στο μικρό νησί της ανατολικής ακτής της Θάσου, το οποίο βρίσκεται απέναντι από το χωριό Ποταμιά και λέγεται «Κραμπούσα». Εκεί συγκεντρώθηκαν με τον καιρό μοναστές και από την απέναντι στεριά. Άλλοι ασκητές, που είχαν τον όσιο πνευματικό πατέρα, εγκαταστάθηκαν σύντομα και σε άλλα κοντινά νησίδα.

Τους χρόνους εκείνους ένας άλλος άνθρωπος του Θεού, ο άγιος Ιωαννίκιος, επιστρέφοντας από τη Βουλγαρία, πέρασε στη Θάσο. Οι κάτοικοι του νησιού, που υπέφεραν τότε από πλήθος δηλητηριωδών φιδιών, παρακάλεσαν τον άγιο να τους λυτρώσει από το κακό. Αυτός προσευχήθηκε και αμέσως τα φίδια όρμησαν αγεληδόν στη θάλασσα. Από τότε ο Δανιήλ συνδέθηκε στενά με τον Ιωαννίκιο και οι δύο τους εγκαταστάθηκαν σε σπήλαιο που ήταν άντρο ενός φοβερού δαίμονα. Οπλισμένοι με πίστη οι δύο ασκητές συγκρούστηκαν

* Θερμότατες ευχαριστίες οφείλω στον ιστορικό-ερευνητή του ΕΙΕ - κ. Κρ. Χρυσόχοϊδη για τις βιβλιογραφικές υποδείξεις του και για την πολύτιμη βοήθειά του στη σύνταξη του κειμένου που ακολουθεί. Το σύντομο κείμενό μου δεν εξαντλεί το θέμα, επέχει θέση σημειώματος και συντάχθηκε με αφορμή περιπετειώδη, ολιγόωρη επίσκεψη στη Γραμβούσσα. Ακολουθώ τον τύπο «Γραμβούσσα» σύμφωνα με το χάρτη της ΓΥΣ, φύλλο ΘΑΣΟΣ. Τον τύπο «Κραμπούσα» παραδίδει ο βίος του οσίου Δανιήλ· εδώ χρησιμοποιείται οσάκις γίνεται αναφορά στο βίο.

1. *Κ. Δουκάκη*, Μέγας Συναξαριστής, τ. Α', μήν Σεπτέμβριος, έκδ. 2α, Αθήνα 1948, σ. 119-122. Βλ. επίσης *Β. Ματθαίου*, Ο Μέγας Συναξαριστής της Ορθοδόξου Εκκλησίας, τ. Θ' (Σεπτέμβριος), 1950, σ. 260-263 και *Μ. Γαλανού*, Οι βίοι των Αγίων του Μηνολογίου της Ορθοδόξου Ελληνικής Εκκλησίας, έκδ. Β', τ. Θ' (Σεπτέμβριος), σ. 95.

με το δαίμονα, ο οποίος πήρε τη μορφή φιδιού για να τους εκδιώξει από τη σπηλιά και μετά από σκληρό αλλά νικηφόρο αγώνα τον ανάγκασαν να εξαφανιστεί.

Μετά από αυτά οι δύο συμμοναστές χώρισαν και με την παρακίνηση του Ιωαννικίου ο Δανιήλ ξαναγύρισε στο μοναστήρι του και ποίμαινε το πνευματικό του ποίμνιο, στο οποίο συγκαταλέγονταν και αρκετοί μοναχοί, που είχαν εγκατασταθεί σε διάφορα μονύδρια της Θάσου.

Ο όσιος Δανιήλ είδε την αναστήλωση των εικόνων (843), πέθανε σε βαθιά γεράματα και ετάφη από τους μαθητές του στην Κραμπούσα.

Το ίδιο ακριβώς κείμενο περιλαμβάνεται στην ακολουθία του αγίου, την οποία εξέδωσε πάλι ο Κ. Δουκάκης το έτος 1894². Η ακολουθία καταχωρείται στη Βιβλιογραφία των Ακολουθιών του L. Petit³ και αναφέρεται σε σύντομο λήμμα στο Αγιολόγιον του Σ. Ευστρατιάδου⁴. Ο βίος του αγίου απετέλεσε επίσης πηγή για τα λήμματα διαφόρων Εγκυκλοπαιδειών⁵.

II

Ο βίος του «όσιου ἡμῶν πατρὸς Δανιήλ τοῦ Θασίου» είναι στην πραγματικότητα κείμενο που προέκυψε από την παρανόηση του βίου ενός επιφανούς αγίου του 9ου αι., του αγίου Ιωαννικίου (+846), ο οποίος εμόνασε στη Βιθυνία της Μ. Ασίας και του οποίου η μνήμη εορτάζεται την 4η Νοεμβρίου⁶.

2. 'Ακολουθία καὶ βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Δανιήλ τοῦ Θασίου τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Θάσῳ ἀσκήσαντος κατὰ τὸ 1840 (sic) ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ ὡς ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἁγίου Ἰωαννικίου τοῦ Μεγάλου καθορᾶται. (Ἐν τῷ μεγάλῳ Συναξαριστῇ τοῦ μηνὸς 7βρίου ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Τοπάζιον τοῦ νοητοῦ Παραδείσου σελίδι 136). Ἐξεδόθη δαπάνη τοῦ Κωνστ. Χρ. Δουκάκη προσκυνητοῦ, ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου Α. Κολλαράκη καὶ Ν. Τριανταφύλλου, 1894, 8ον σελ. 16. Ἡ πρώτη τυπωμένη γνωστὴ ἐκδοσις. Σελ. 10-14 «βίος καὶ πολιτεία». Σημειώνεται ὅτι στο βίο της Ακολουθίας υπάρχουν στο τέλος δύο ἐπὶ πλέον παραγραφοὶ πανηγυρικοῦ χαρακτῆρα, οἱ οποίες δεν υπάρχουν στο Συναξαριστή.

3. L. Petit, *Bibliographie des Acolouthies Grecques*, Bruxelles 1926, σ. 56-57.

4. Σ. Ευστρατιάδου, Αγιολόγιον της Ορθοδόξου Εκκλησίας, σ. 107. Ο Σ. Ευστρατιάδης τον αναφέρει ως «Δανιήλ Ὅσιον τὸν ἐν τῷ Θασίῳ», ἐνὼ στη συνέχεια παραπέμπει στην ακολουθία του Δουκάκη «καθ' ἣν λέγεται ὅτι ἤσκησεν ἐν Θάσῳ τῷ 840». Το ὕφος καὶ οἱ διατυπώσεις του λήμματος δείχνουν ὅτι ο Ευστρατιάδης εἶχε διαπιστώσει ἀσάφειες στην παράδοση για τον ὅσιο.

5. Ὁρθοσκυτική καὶ Χριστιανική Εγκυκλοπαιδεία, τ. Β', Αθήναι 1937, σ. 1149-1150. Ὁρθοσκυτική καὶ Ἠθική Εγκυκλοπαιδεία, τ. 4, Αθήναι 1964, σσ. 954-955. Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν «Ἠλίου», τ. Ε', σ. 790. Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Εγκυκλοπαιδείᾳ, τ. 8, Αθήναι, σ. 869. Το τελευταίο λήμμα δίνει την πληροφορία ὅτι η ακολουθία που εξέδωσε ο Κ. Δουκάκης εἶναι ἔργο του μοναχοῦ Ἰακώβου καὶ διορθώθηκε «ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ σκῇ τῷ Κουτλουμουσίῳ Γρηγορίου τοῦ Ρυμπακίδου».

6. Για τα αγιολογικά κείμενα που αφορούν τον Ιωαννίκιο βλ. Fr. Halkin, *Biblio-*

Σύμφωνα με το βίο, τον οποίο συνέγραψε ο μοναχός Σάββας⁷, ο Ιωαννίκιος πήγε κάποτε να προσκυνήσει το σκήνωμα του αγίου Θεοφάνους. Επιστρέφοντας από το προσκύνημα σταμάτησε σε νησί της Απολλωνιάδος λίμνης, το οποίο λεγόταν Θάσιον. Ο Δανιήλ, ηγούμενος μοναστηριού, βγήκε να προϋπαντήσει τον Ιωαννίκιο με όλη την αδελφότητα και προσπέφτοντας του εζήτησε να εξολοθρεύσει το δράκοντα και τα φίδια που κατοικούσαν εκεί. Ο Ιωαννίκιος μετέβη στο σπήλαιο του δράκοντος, ενώ ο Δανιήλ και οι καλόγεροί του πέρασαν τη νύχτα τους στην εκκλησία προσευχόμενοι. Μη αντέχοντας τη μάχη ο δράκοντας πρωί-πρωί, μπροστά στα μάτια όλων, όρμησε στη λίμνη μαζί με τα άλλα φίδια και, αφού τη διέσχισε, εξαφανίστηκε στα βουνά.

Στη συνέχεια ο Ιωαννίκιος και ο Δανιήλ εγκαταστάθηκαν σε σπήλαιο ενός ψηλού βουνού για να εφυσχάσουν μερικές μέρες. Το σπήλαιο, που λεγόταν «Τοπάρχης», ήταν γεμάτο δαίμονες. Στην αναπόφευκτη σύγκρουση ο αρχηγός των δαιμόνων ηττήθηκε και οι δύο άγιοι συνέχισαν την πορεία τους προς τη μονή του Ιωαννικίου.

III

Η σχέση των δύο κειμένων είναι προφανής: ο βίος του Δανιήλ εξαρτάται από το βίο του Ιωαννικίου. Εξ άλλου ο ίδιος ο συγγραφέας της ακολουθίας παραπέμπει σαφώς στο βίο του Ιωαννικίου: «βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Δανιήλ τοῦ Θασίου... ὡς ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἁγίου Ἰωαννικίου τοῦ μεγάλου καθορᾶται»^{7α}. Οι παρανοήσεις είναι εξόφθαλμες: Κάποιος ευσεβής συγγραφέας, που δε θα μπορούσε να καυχηθεί για λαμπρές γεωγραφικές γνώσεις, θεώρησε ότι το νησί Θάσιον στην Απολλωνιάδα λίμνη της Μ. Ασίας είναι η νήσος Θάσος ή εν πάσει περιπτώσει κάποιο μικρό νησάκι της Θάσου και από κει και πέρα τα υπόλοιπα ήσαν μάλλον εύκολα. Ο βίος εμπλουτίστηκε με όσες λεπτομέρειες και σχήματα θεωρούνταν απαραίτητα σε κάθε «ἀξιοπρεπή» βίο αγίου, ήδη από τα βυζαντινά χρόνια (καταγωγή, σπουδές, άσκηση, θαύματα, τελευτή)⁸

thea Hagiographica Graeca, Bruxelles 1957 (Subsidia Hagiographica 8a), αρ. 935-937. Fr. Halkin, Auctarium Bibliothecae Hagiographicae Graecae, Bruxelles 1969 (Subsidia Hagiographica, 47), αρ. 935-937. Για προβλήματα του βίου του Ιωαννικίου βλ. C. Mango, The Two Lives of St. Ioannikios and the Bulgarians, Okeanos, Essays presented to Ihor Ševčenko on his Sixtieth Birthday by his Colleagues and Students, Harvard Ukrainian Studies VII (1983), σ. 393-404.

7. Acta Sanctorum, Νοέμβριος II 1 (1894), σ. 332-383. Στον Δανιήλ αναφέρονται οι σ. 360-361 (κεφ. 8, παρ. 31-32).

7α. Βλ. σημ. 2.

8. C. Mango, Βυζάντιο, η Αυτοκρατορία της Νέας Ρώμης, Αθήνα 1988, σ. 292-293.

και ο Δανιήλ πολιτογραφήθηκε Θάσιος. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Θάσιος Δανιήλ και ο Μικρασιάτης Δανιήλ εορτάζουν την ίδια μέρα.

Πότε ακριβώς συνέβη το γεγονός αυτό (η παρανόηση δηλ.) δεν είναι δυνατόν να προσδιορισθεί με ακρίβεια. Στο Συναξαριστή του Νικοδήμου του Αγιορείτου (συνεγράφη το 1805· α' έκδ. εν Βενετία, 1819) αναφέρεται όσιος «Δανιήλ ὁ ἐν τῷ Θασίῳ», ενώ δεν αναφέρεται όσιος «Δανιήλ ὁ Θάσιος» (Συναξαριστής των δώδεκα μηνών του ενιαυτού. Υπό του εν μακαρία τη λήξει Νικοδήμου Αγιορείτου, έκδ. Θ. Νικολαΐδου Φιλαδελφέως, Αθήνησι 1868, τ. Α', σ. 36). Φαίνεται πιθανόν λοιπόν πως ο βίος που περιέχεται στο Συναξαριστή του Δουκάκη συντάχθηκε κατά τον 19ο αι. και ίσως έχει αγιορειτική προέλευση⁹. Δεν πρέπει ωστόσο να αποκλεισθεί και ένα άλλο ενδεχόμενο: Η παράδοση για τον άγιο διαμορφώθηκε στο νησί, ακολούθως συνεγράφη ο βίος - πάντα στη Θάσο - (στη συνέχεια της εργασίας αυτής επισημαίνονται τα σημεία του βίου που επιτρέπουν μια τέτοια υπόθεση) και κατόπιν διαδόθηκε και έξω από τη Θάσο. Υποθέτω ακόμη ότι (συμβατικά) γύρω στο 1800 η παράδοση πρέπει να ήταν ήδη γνωστή στο νησί.

Το βίο του οσίου «Δανιήλ τοῦ Θασίου», που περιλαμβάνεται στο Συναξαριστή του Κ. Δουκάκη, γνώριζε καλά ο B. Menthon, ο οποίος μάλιστα επαναλαμβάνει εκφράσεις του Συναξαρίου¹⁰. Αλλά ο B. Menthon γνώριζε καλά και τη Βιθυνία. Έτσι στο δικό του κείμενο ο «Άγιος Δανιήλ τοῦ Θασίου» παρέμεινε στην Απολλωνιάδα λίμνη, ενώ η Θάσος (μήκους 5 χλμ και πλάτους μερικών εκατοντάδων μέτρων, κατά τον Menthon) και ο Θάσιος είναι γειτονικά νησιά της λίμνης· η Θάσος της Απολλωνιάδος είχε κατοίκους και επίσκοπο· ο Δανιήλ έκτισε μοναστήρι στο νησί της Απολλωνιάδος, που λέγεται Θάσιος και είναι γειτονικό με το άλλο νησί που λέγεται Θάσος¹¹.

IV

Ο βίος του οσίου «Δανιήλ τοῦ Θασίου» περιέχει ορισμένες ενδιαφέρουσες πληροφορίες, που αξίζει να εξετασθούν μία προς μία.

α. Ο συγγραφέας του βίου υπήρξε κάτοικος της Θάσου, αν όχι γέννημα και θρέμμα της, ο δε βίος συνεγράφη - κατά πάσαν πιθανότητα - πάνω στη

9. Είναι γνωστό ότι ο Κ. Δουκάκης κατά τη σύνταξη του Συναξαριστή άντλησε πληροφορίες από χειρόγραφα αγιορειτικών βιβλιοθηκών· Ορησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 5, Αθήναι 1964, σσ. 200-202, λήμμα Δουκάκης Κ.

10. B. Menthon, Une terre de légendes. L'Olympe de Bithynie. Ses Saints, ses Couvents, ses Sites, Paris 1935, σ. 209-211.

11. B. Menthon, ό.π., σ. 209.

Θάσο: Ο Δανιήλ είναι «τῆς νήσου ταύτης βλαστός... φύλαξ τῆς πατρίδος ἡμῶν πολιοῦχος» και «συμπατριώτης ἅγιος»¹². Ἦταν ἀραγε ο συγγραφέας κάποιος αγιορείτης καλόγερος εγκαταστημένος σε κάποιο από τα πολλά αγιορείτικα μετόχια στη Θάσο ή ήταν κάποιος Θάσιος χωρίς ιδιαίτερη σχέση με τον Ἀθωνα;

β. Αριθμός μοναχών ασκήτεψαν σε άλλα μικρά νησιά γύρω από τη Θάσο: «ἐπάνω δὲ εἰς αὐτὰ τὰ μικρὰ νησίδια φαίνονται μέχρι τῆς σήμερον καὶ τὰ ἔχνη ἄλλων ἐκκλησιῶν καὶ διαφόρων κελλίων, μαρτυροῦντα τὴν ἱστορικὴν ταύτην ἀλήθειαν»¹³. Αρχαιότητες διαφόρων εποχών (κλασικής, ελληνιστικής, ρωμαϊκής και παλαιοχριστιανικής περιόδου) υπάρχουν πραγματικά σε ορισμένα νησάκια γύρω από τη Θάσο¹⁴ (σχ. 1). Φυσικά κατά τον 9ο π.Χ. αι. όλες αυτές οι εγκαταστάσεις ήταν ερειπωμένες: Οι συνθήκες ανασφάλειας που επικρατούσαν στο Αιγαίο δεν επέτρεπαν όχι μόνον την ανίδρυση νέων συγκροτημάτων αλλά ούτε καν τη διατήρηση παλαιότερων. Οι αραβικοί στόλοι ἐφθάναν μέχρι τις βόρειες ακτές του Αιγαίου και αποτελούσαν μια μόνιμη απειλή για την περιοχή¹⁵. Το έτος 829 σε σύγκρουση με Ἀραβες «ὁ τῶν Ῥωμαίων στόλος ἐν τῇ νήσῳ τῇ Θάσῳ καταναυμαχηθεὶς ἄρδην ἅπας ἀπώλετο»¹⁶. Το αποκορύφωμα αὐτῆς τῆς διεισδύσεως εἶναι ἡ δραματικὴ κατὰληψη τῆς Θεσσαλονίκης το έτος 904¹⁷.

γ. Την εποχή του οσίου η Θάσος ευημερούσε, ενώ κατά την εποχή της συγγραφῆς του βίου ήταν εξαθλιωμένη: «Ὅτι τότε ἡ νῆσος Θάσος ἤκμαζε με εὐδαιμονίαν, ἔχουσα καὶ πόλιν λαμπράν, καὶ Ἀρχιερέα κάτοικον, ἔνθα καὶ ὁ περίφημος λιμὴν, με πύργους καὶ τείχη στερεά. Εἶχε δὲ καὶ χρυσωρυχεῖα, καὶ μάρμαρα ἐξῆγεν ἐκλεκτά, ποικίλα καὶ διάλευκα, καθὼς μέχρι σήμερον φαίνονται τὰ ὠραῖα λατομεῖα των. Ἀλλ' ὕστερον μετὰ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων ἐξερημωθεῖσα, ἔμεινεν ὡς σῶμα νεκρὸν καὶ πτῶμα ἀκαλέστατον».

Η «λαμπρὰ πόλις ... ἔνθα καὶ ὁ περίφημος λιμὴν με πύργους καὶ τείχη στερεὰ» εἶναι φυσικὰ ο Λιμένας, αρχαία και σύγχρονη πρωτεύουσα του νησιού, ὅπου πάντοτε ἦταν ορατὰ τα ερείπια τῆς οχυρώσεως και τα λείψανα του αρχαίου λιμανιού.

12. Κ. Δουκάκης, Ακολουθία και βίος ..., σ. 11, 14.

13. Ὁ.π., σ. 12.

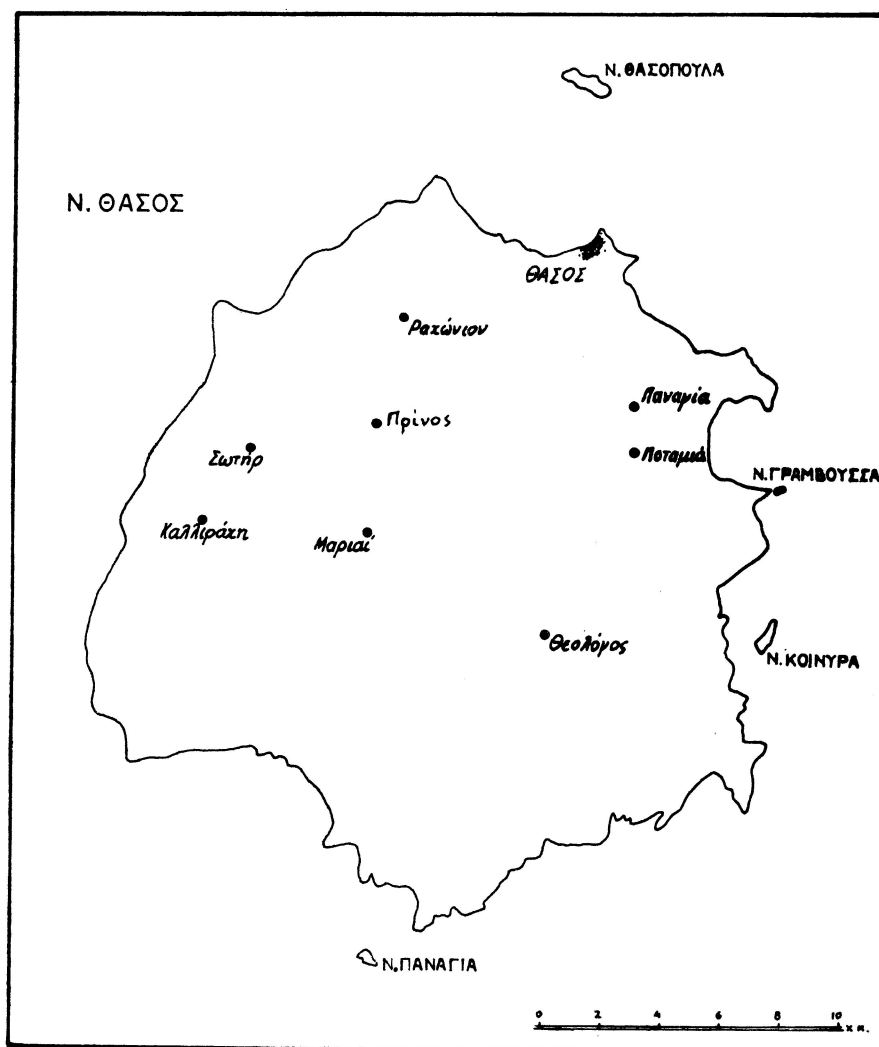
14. Για τη νήσο Θασοπούλα: Α. Bon, Les ruines antiques dans l'île de Thasos, BCH 54 (1930), σ. 160. Για τη νήσο Κοίνυρα: Χ. Κουκούλη - Χρυσανθάκη, Νησί «Κοίνυρα», ΑΔ Χρονικά 1982, τυπώνεται. Για τη νήσο Παναγία: Η ἴδια, Νησί «Παναγία», ὁ.π.

15. Σύντομο χρονικό των βυζαντινοαραβικών συγκρούσεων στο Αιγαίο βλ. στον G. Miles, Byzantium and the Arabs: Relations in Crete and the Aegean area, DOP 18 (1964), σ. 5 κ.ε.

16. Συνέχεια Θεοφάνους (ἐκδ. Βόννης), 137, 13.

17. G. Ostrogorsky, Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους, τ. 2, Αθήνα 1979, σ. 133.

Αρχαία λατομεία μαρμάρου υπάρχουν στο νησί και έχουν γίνει αντικείμενο μελέτης της σύγχρονης αρχαιολογικής έρευνας¹⁸.

Σχ. 1. Χάρτης της Θάσου.

18. Π.χ. τα λατομεία της Αλυκής: J. P. Sodini, A. Lambraki, T. Koželj, Les carrieres de marbre a l'époque paléochrétienne, εις Aliki I, Paris 1980.

«... τότε ή Θάσος ήκμαζεν ... ύστερον μετά τας έπιδρομάς τών βαρβάρων έξερημωθεύσα...». Το περιεχόμενο της προτάσεως τοποθετείται στα πλαίσια της ευσεβούς αδολεσχίας που κατέχει το συγγραφέα του βίου. Στην πραγματικότητα η πρωτεύουσα της αρχαίας Θάσου ήταν ερειπωμένη ήδη από τις πρώτες δεκαετίες του 7ου αι. και αιτία της καταστροφής δεν ήταν βαρβαρικές επιδρομές αλλά μάλλον καταστρεπτικοί σεισμοί¹⁹. Από τότε μόλις κατά τον 11ο αι. επανεγκαταστάθηκαν κάτοικοι στο Λιμένα²⁰.

δ. Ο Δανιήλ έκτισε μονή στο νησάκι Κραμπούσα, απέναντι από το χωριό Ποταμιά (σχ. 2). Εκεί διακρίνονται «είσέτι τὰ θεμέλια τῆς Ἐκκλησίας, καὶ πολλὰ ἄλλα κτίρια καὶ μάρμαρα τοῦ Μοναστηρίου».

Σε μικρή απόσταση από την Ποταμιά και στα νότιά της υπάρχει μετόχι της ρουμανικής σκήτης του Τιμίου Προδρόμου του Αγίου Όρους, η οποία ανήκει στη Μονή Μεγίστης Λαύρας²¹. Πρόκειται για ναό του Αγ. Δημητρίου που κτίστηκε το 1845²² (σχ. 2).

Η ακτή λίγη ώρα από την Ποταμιά, σχηματίζει όρμο γνωστό ως όρμος της Ποταμιάς. Το νότιο άκρο του ορίζεται από μικρή βραχώδη και απότομη χερσόνησο που ονομάζεται Καλογερικό (σχ. 2). Η χερσόνησος απολήγει σε βραχώδες ακρωτήριο, το οποίο μερικοί από τους κατοίκους της Ποταμιάς ονομάζουν επίσης Κραμπούσα. Πολύ κοντά στο ακρωτήριο και προς το μέρος της Σκάλας Ποταμιάς σώζεται ταρσανάς, ιδιοκτησία κατά παράδοσιν αγιορειτών, κτισμένος το 1892, σύμφωνα με ανάγλυφη επιγραφή σε μαρμάρινο γωνιόλιθο²³ (εικ. 1).

Η σύντομη αναφορά στο ρουμανικό μετόχι, το Καλογερικό και τον ταρσανά έγινε για να δείξει ότι στην περιοχή αναπτύχθηκε κάποια μοναστική δραστηριότητα, σχετιζόμενη μάλιστα με τον Άθωνα. Είναι γνωστό εξ άλλου ότι αγιορείτικα μετόχια υπήρχαν σ' ολόκληρη τη Θάσο ήδη από τα βυζαντινά χρόνια. Ίσως σε κάποιο από αυτά έζησε για ένα διάστημα και ο συγγραφέας του βίου.

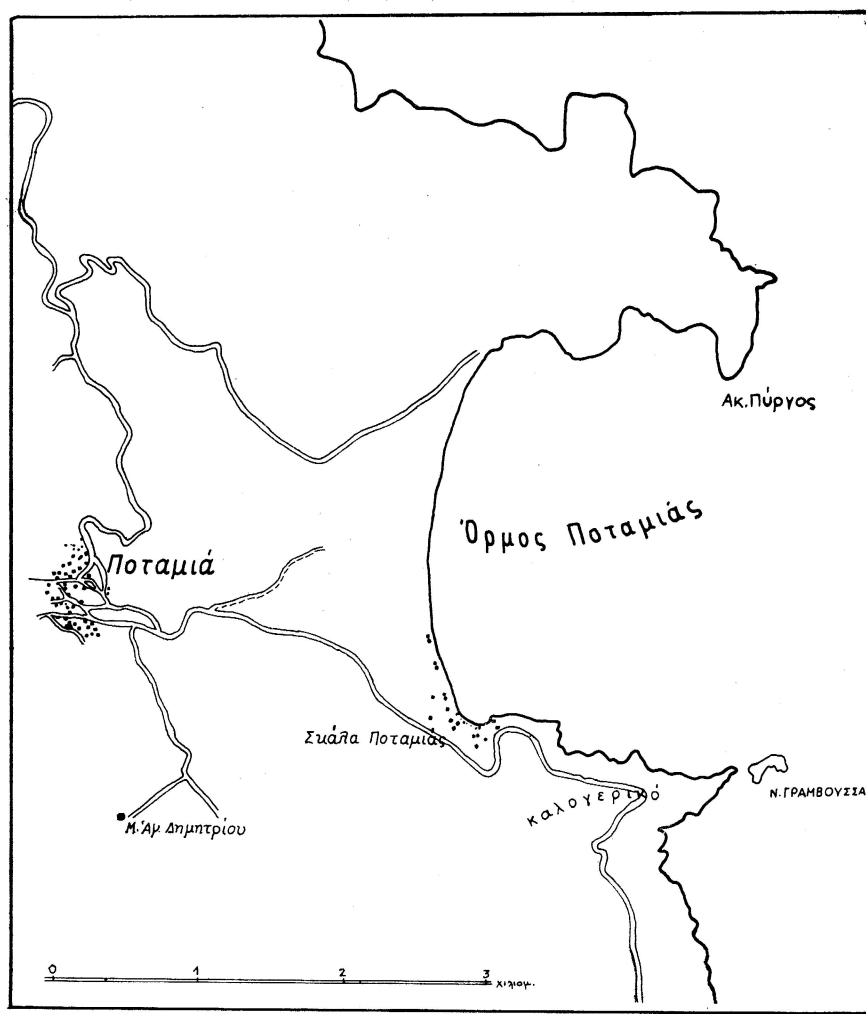
19. Χ. Μπακιτζής, Τι συνέβη στη Θάσο στις αρχές του 7ου μ.Χ. αι., Φύλια Έπη εις Γ. Ε. Μυλωνάν, τ. Γ', Αθήνα 1989, σ. 340-341.

20. Χ. Μπακιτζής, Η ημέρα μετά την καταστροφή στους Φιλίππους, Α' Διεθνές Συμπόσιο «Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο» (Αθήνα, 15-17/9/1988), Αθήνα 1989, σ. 698-700.

21. Γ. Σμυρνάκης, Το Άγιον Όρος, εν Αθήναις 1903 (φωτ. επανέκδ. Καρυές 1988), σ. 424. Π. Αξιωτίδη, Η Θάσος, Θεσσαλονίκη 1928, σ. 174-180.

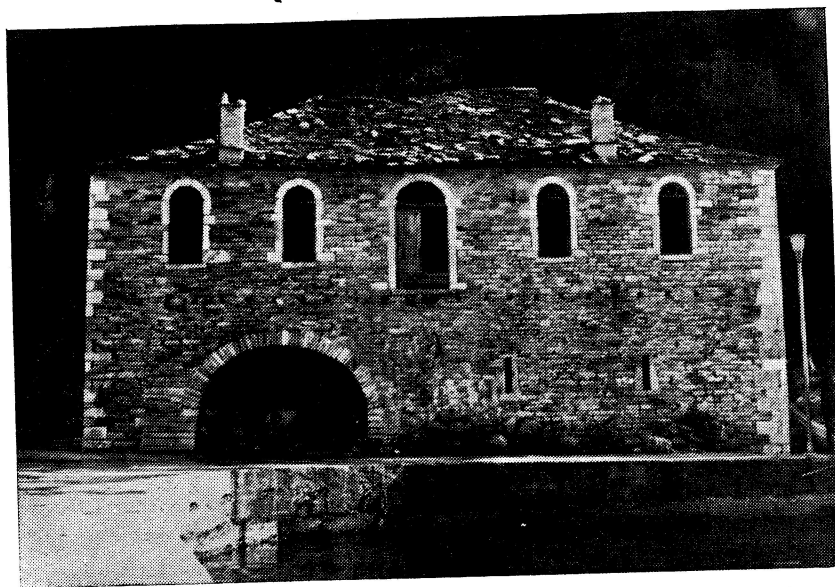
22. Εντ. Κουρκουτίδου - Νικολαΐδου, Θάσος. Ναός Αγ. Δημητρίου Ποταμιάς, ΑΔ 28 (1973) Β' 2, σ. 506, πίν. 470γ.

23. Όψη του ταρσανά δημοσιεύει ο Χ. Μπακιτζής, ΑΔ 31 (1976) Β' 2, σ. 333, σχ. 7.

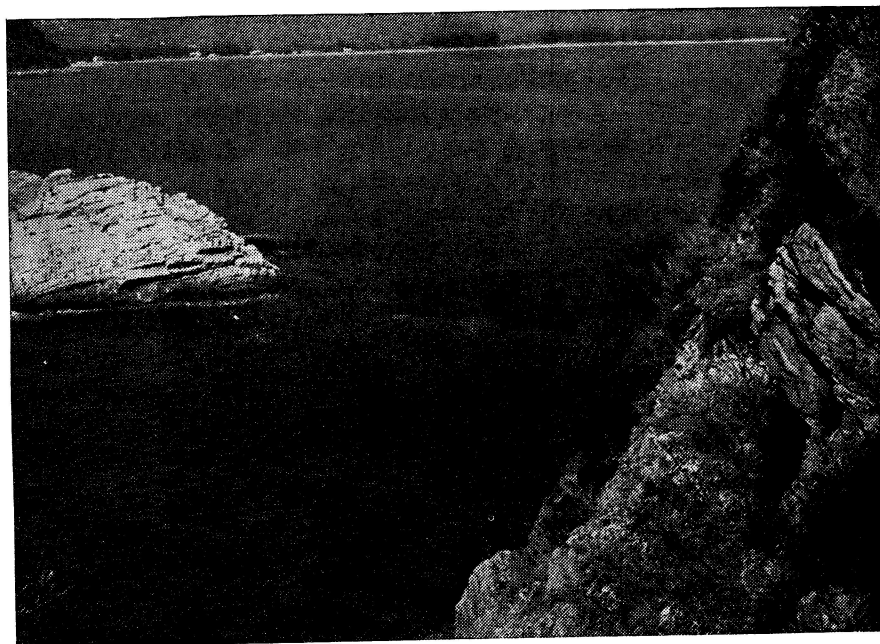

Σχ. 2. Χάρτης της περιοχής Ποταμιάς Θάσου.

Ακριβώς απέναντι από το ακρωτήριο (εικ. 2) και σε μικρή απόσταση από αυτό βρίσκεται μικρό νησί: Είναι η Κραμπούσα ή Γραμβούσσα, η οποία διαμορφώνεται από δύο βραχώδη εξάρματα, ένα ανατολικά και ένα δυτικά, ενώ το τμήμα γης που τα ενώνει είναι πολύ στενότερο. Το κύμα απομειώνει συνεχώς το βράχο, ο οποίος κατολισθαίνει βαθμηδόν προς τη θάλασσα.

Εικ. 1. Θάσος, Σκάλα Ποταμιάς, Ταρσανάς.

Εικ. 2. Θάσος, Σκάλα Ποταμιάς. Το άκρο της χερσονήσου «Καλογεργικό» από το δυτικό άκρο της Γραμβούσσας.

Στις αρχές του αιώνα μας ο J. Baker-Penoyre επισκέφθηκε την περιοχή αναζητώντας αρχαία ελληνικά ερείπια, που όμως δεν βρήκε. Αναφέρει ότι στην άκρη της ακτής υπάρχει «an isolated rock called Graboussa», όπου επεσήμανε μεσαιωνική οχύρωση και μια ελλειψοειδή δεξαμενή²⁴.

Είκοσι περίπου χρόνια αργότερα ο A. Bon αναφερόμενος στο μικρό νησί επισημαίνει την απουσία αρχαίων ερειπίων και σημειώνει την ύπαρξη ναϊδρίου και δεξαμενής που «ἀποδίδονται ἀπὸ τὴν τοπικὴ παράδοση σὲ ἐρημίτη πού ἔζησε ἐκεῖ ἐδῶ καὶ 150 ἢ 200 χρόνια». Με τη σειρά του θεωρεί πιθανή την ύπαρξη της μεσαιωνικής, κατά τον Baker-Penoyre, οχυρώσεως²⁵.

Τα αρχαία κτίσματα της χερσονήσου απέναντι από το νησί αποτύπωσε πρώτος ο A. Bon²⁶ και στη συνέχεια ο Δ. Λαζαρίδης, ο οποίος και τα χρονολογεί με επιφύλαξη στον 3ο αι. π.Χ.²⁷. Ο τελευταίος δεν κάνει για την Γραμβούσσα καμμία ιδιαίτερη μνεία.

Σήμερα τη μοναδική «όμαλή» πρόσβαση στην κορυφή του νησιού αποτελεί στενή και απόκρημνη κλίμακα διαμορφωμένη στο μέσον περίπου της βόρειας πλευράς του. Η πυκνή, άγρια βλάστηση (πουρνάρια, δάφνες, κουμαριές, κλήματα, αναρριχητικά κλπ. φυτά) καθιστά σχεδόν αδύνατη τη συστηματική εξερεύνηση του νησιού. Η ατραπός που το διέσχιζε άλλοτε κατά το μήκος του, έχει πια σχεδόν εξαφανιστεί και η διά ξηράς επικοινωνία μεταξύ ανατολικού (εικ. 3) και δυτικού άκρου του νησιού είναι εξαιρετικά επικίνδυνη, αν όχι αδύνατη. Με δυσκολία φθάνει κανείς μέχρι τη δεξαμενή που είδαν οι J. Baker - Penoyre και A. Bon. Πρόκειται για μια περίπου ελλειψοειδή κατασκευή από ξερολιθιά, με μέγιστη διάμετρο 3μ και ελάχιστη 1,60μ και βάθος τουλάχιστον 1,70μ. Εσωτερικά είναι επιχρισμένη με υδραυλικό κονίαμα.

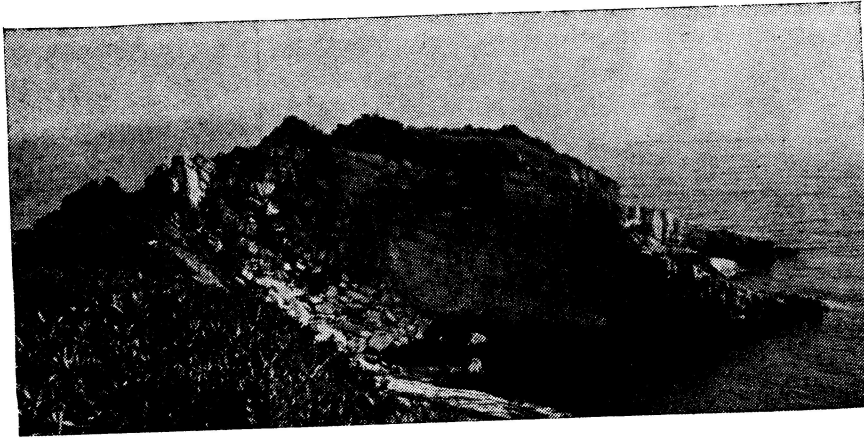
Τις μεσαιωνικές οχυρώσεις που αναφέρει ο J. Baker - Penoyre δεν μπόρεσα να εντοπίσω: Ίσως να εξέλαβε για οχυρώσεις λείψανα χαμηλών αναλημματικών τοίχων από ξερολιθιά που σώζονται σε διάφορα σημεία. Τα αναλημματα αυτά διεμόρφωναν χαμηλές πεζούλες, στις οποίες «καλλιεργούνταν» κάποια λαχανικά (εικ. 4). Σήμερα ακόμη φύεται σε αφθονία είδος άγριου λαχανικού, που οι κάτοικοι της αντικρινής Ποταμιάς ονοματίζουν «κράμβη» και θεωρούν ότι έδωσε το όνομά του στο νησί. Όπως μου υπέδειξε ο καθ. της Συστηματικής Βοτανικής στο Γεωργικό Πανεπιστήμιο Αθηνών κ. Δημ. Βολιώτης πρόκειται για φυτό της οικογενείας Brassicaceae (Σταυρανθή), το

24. J. Baker - Penoyre, Thasos, JHS, XXIX (1909), σ. 232.

25. A. Bon, ό.π., σ. 160.

26. A. Bon, ό.π., εικ. 8.

27. D. Lazaridis, Thasos and its Peraia, Αθήναι 1971, εικ. 62.

Εικ. 3. Νήσος Γραμβούσσα. Το ανατολικό τμήμα.

οποίο είναι βρώσιμο· δεν αποκλείεται μάλιστα αρχικά να καλλιεργούνταν και στη συνέχεια να εξαγριώθηκε²⁸.

Δεξαμενή, αναλήμματα και ένα μικρό προσκυνητάρι του οσίου Δανιήλ βρίσκονται στο δυτικό τμήμα του νησιού. Όταν το 1985 κατάφερα να επισκεφθώ το νησί, για πρώτη και τελευταία φορά, διεπίστωσα ότι το ανατολικό τμήμα του ήταν απροσπέλαστο διά ξηράς, καθώς έβλεπα να χάσκει κάτω από τα πόδια μου απότομος γκρεμός. Έτσι δεν μπόρεσα να εντοπίσω το παρεκκλήσι που είδε προπολεμικά ο Α. Βον και δε γνωρίζω τί υπάρχει στο ανατολικό τμήμα (εικ. 3) της Γραμβούσσας.

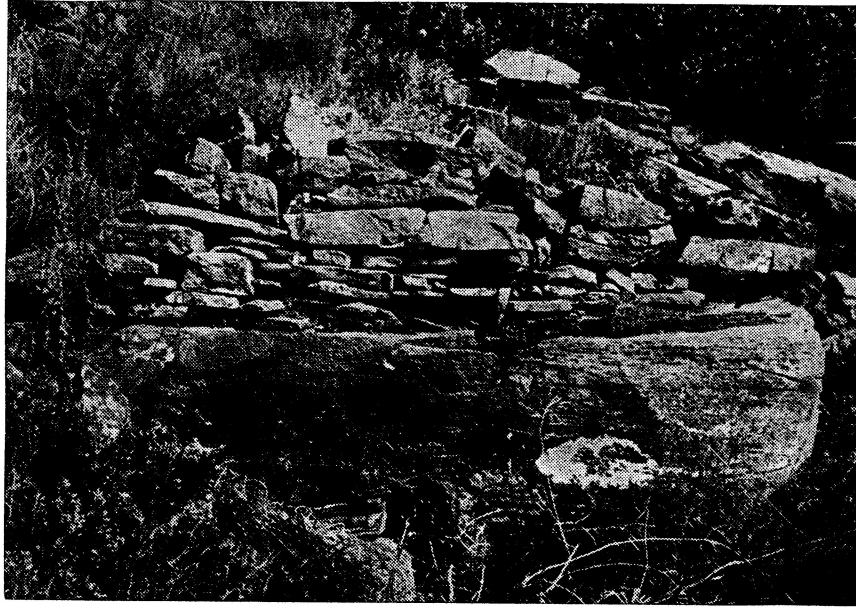
Σημειώνεται εδώ ότι όσον αφορά στο δυτικό τμήμα, όσο μου επέτρεψε η άγρια βλάστηση να ερευνήσω, δεν βρήκα κανενός είδους ένδειξη (όστρακα αγγείων, μαρμάρινα μέλη κλπ.) που θα μπορούσε να βοηθήσει σε κάποιες παρατηρήσεις σχετικές με τη χρονολόγηση της εγκαταστάσεως.

Τελειώνοντας τα σχετικά με την Γραμβούσσα, αναφέρω ότι στην Ποταμιά υπάρχει ακόμη η παράδοση για κάποιον ασκητή που μόνασε στο μικρό νησί πριν από 200-300 χρόνια.

V

Συνοψίζω: Ο άγιος Ιωαννίκιος δεν απεβιβάσθη ποτέ στη Θάσο του Β.

28. Τον καθ. κ. Δ. Βολιώτη ευχαριστώ θερμά και από τη θέση αυτή για τις υποδείξεις του.

Εικ. 4. Νήσος Γραμβούσσα. Αναλημματικός τοίχος από ξερολιθιά.

Αιγαίου· ο όσιος Δανιήλ ασκήτεψε στη Μ. Ασία και δε σχετίζεται ούτε με τη Θάσο ούτε με τη Γραμβούσσα. Ο βίος του οσίου «Δανιήλ τοῦ Θασίου» προέκυψε από παρανόηση πληροφοριών που παρέχει ο βίος του Ιωαννικίου περί του Δανιήλ του εν Θασίῳ. Γύρω στο 1800 στις παραδόσεις της Θάσου οι δύο προσωπικότητες ήταν ήδη ταυτισμένες· κατά τον 19ο αι. η ταύτιση διολίσθησε στην αγιολογική φιλολογία. Συγγραφέας του βίου του «όσιου Δανιήλ τοῦ Θασίου» υπήρξε μάλλον κάποιος Θάσιος - ίσως καλόγηρος σε αγιορείτικο μετόχι, από τα πολυάριθμα που υπήρχαν στη Θάσο. Στη Γραμβούσσα ασκήτεψε, ίσως κατά τον 18ο αι., κάποιος άγνωστος ασκητής· υλικά κατάλοιπα εγκαταστάσεως στο νησί κατά τη βυζαντινή ή παλαιοχριστιανική περίοδο δεν διεπίστωσα, τουλάχιστον σε όση έκταση ερεύνησα.

Μια συστηματική επιφανειακή έρευνα στη Γραμβούσσα είναι απαραίτητη για να αποκτήσουμε ευκρινέστερη εικόνα των κατά καιρούς εγκαταστάσεων στο μικρό αυτό νησί του Βορείου Αιγαίου Πελάγους.